

Dagfinn Hertzberg

Samarbeid mellom næringsliv og skoler på Sunnmøre

En evaluering av ordninger

Dagfinn Hertzberg

Samarbeid mellom næringsliv og skoler på Sunnmøre

En evaluering av ordninger

© Fafo 2007
ISSN 0804-5135

Innhold

Forord	5
Sammendrag	7
1 Innledning: Utdanningsvalg og industrielle behov	9
1.1 Kompetanseutfordringer på Møre.....	9
1.2 Spørsmål og problemstillinger.....	10
1.3 Design for kartleggingen.....	11
2 Samarbeidsformer i tre kommuner	13
2.1 Haram	13
2.2 Ulsteinvik	15
2.3 Sykkylven	18
3 Modell for utvikling av samarbeid.....	21
3.1 Suksesskriterier.....	23
3.2 Noen indikatorer når det gjelder utdanningsvalg.....	24

Forord

VS 2010 er et bedriftsutviklingsprogram under Norges forskningsråd, og Fafo har i flere år samarbeidet med Nordvestforum omkring ulike prosjekter i Møre og Romsdal. Dette evalueringsarbeidet inngår som et prosjekt under VS 2010. Hovedprosjektet er basert på et samarbeid mellom Fafo og bedriftsnettverket Nordvestforum AS i Ålesund. Hovedprosjektets overordnede mål var fra starten i 2001 å bidra til utvikling av arbeidslivsrelasjoner som styrker omstillingsevnen og verdiskapingen i bedrifter, bransjer og regioner. I den sammenheng ble også samarbeidsformer mellom skoler og næringsliv i regionen et tema knyttet til bedriftsnettverket MAFOSS« interesse for kompetanseutvikling og rekruttering. Over flere år har forholdet mellom næringsliv og skoler utviklet seg fra mer sporadiske og lite planlagte eller lite ambisiøse aktiviteter, til å bli mer stabile, omfattende og sammenvevde tiltak og ordninger. I et forsøk på å oppsummere erfaringer, og trekke lærdommer fra disse aktivitetene, ble det fremmet forslag om å gjøre en evaluering og sammenstilling av aktiviteter, erfaringer og resultater fra samarbeidet mellom skoler og bedrifter i Søre Sunnmøre.

Vi vil takke lærere, rektorer, ledere og personalledere for å ha bidratt til denne rapporten. Videre Nordvestforum ved Kathrine Holstad og Torild Bugge, samt NHO Møre og Romsdal ved Guttorm Ulla for innspill, hjelp med avtaler og gjennomføring av intervjuer, samling i arena for felles læring mellom Nordvestforum og NHO for nyttige tilbakemeldinger, samt Bjørne Grimsrud ved Fafo for gode forslag og nyttige tilbakemeldinger. For øvrig er forfatterne alene ansvarlig for de eventuelle feil og mangler som måtte finnes i rapporten.

Dagfinn Hertzberg
Fafo

Sammendrag

Denne evalueringen tar for seg samarbeidet mellom tre videregående skoler og bedrifter i tre kommuner i Søre Sunnmøre. I noen grad er også aktiviteter mellom grunnskoler og bedrifter trukket inn (der dette er relevant). Gjennom flere år har det utviklet seg ulike former for samarbeid og i noen grad formaliserte partnerskap gjennom disse aktivitetene. Denne evalueringen er basert på kvalitative intervjuer med representanter fra henholdsvis skoler og bedrifter, samt dokumentstudier av ulike skriftlige kilder. De sentrale spørsmålene i denne undersøkelsen har vært:

- Hva var motivasjonen bak, og hvem tok initiativ til å utvikle samarbeidet mellom skoler og bedrifter? Hentet man inspirasjon noe sted fra?
- Hvilke typer tiltak ble planlagt og eventuelt igangsatt?

Notatet gir en komprimert presentasjon av de ulike aktivitetene, for så å gi en analyse av disse. Det er forskjell på hvilke aktører som tar initiativ og driver samarbeidet i de ulike kommunene. Det ser ut til at utvikling av gode ordninger og samarbeidsformer betinger en viss balanse mellom skoler og bedrifter. Forskjellen i forhold til bedriftenes mål, interesser og oppgaver, og ikke minst arbeidsformer, er stor. Det er derfor viktig å finne samarbeidsformer som tar utgangspunkt i disse ulikhetene. Derfor vil det å balansere disse ta tid, det krever kjennskap til den andre partens behov og arbeidsmåte og utvikling av gjensidig tillit. I analysen av aktivitetene har vi identifisert tre ulike nivåer av samarbeid. På nivå 1 er aktivitetene lite planlagte og koordinerte. Man har i liten grad diskutert felles målsetninger for skolen og bedriftene, og den ene aktøren ser i hovedsak den andre som et tilskudd eller en arena for egne interesser. Bedriftsbesøk som en måte å variere eller få et avbrekk fra lange perioder med klasseromsundervisning på, er et typisk slikt tiltak der man i liten grad ser dette i noen større sammenheng. Det samme gjelder rene rekrutteringsframstøt i forbindelse med yrkesmesser og liknende, der skolen først og fremst blir en arena der mange unge og potensielt nye ansatte befinner seg.

På nivå 2, som ofte kommer etter en viss tids erfaringer og kjennskap gjerne på det personlige planet, får vi inn andre perspektiver på relasjonen mellom skoler og næringslivet. Her kan for eksempel initiativer som «På lag med Ulstein» og «Haram på kartet» baseres på definering av felles interesser og utvikling av felles mål i begge leire. I tillegg ser skolen på bedriften som en partner i det å utvikle bedre eller mer interessante studietilbud eller nye måter å organisere opplæringen på, gjennom at store deler av opplæringen skjer på andre arenaer enn i klasserommet.

På nivå 3 er utviklinga av teknisk allmennfag (TAF) og det mer systematiske og formaliserte samarbeidet mellom Ekornes og Sykkylven det nærmeste vi kommer samarbeidsrelasjoner som bidrar til organisatoriske endringer og nye aktiviteter. I det siste tilfellet har man gjennom avtalen om industriroboter både til undervisning for elever og bedriftsopplæring av operatører, koblet de to organisasjonene sammen. Når dette kommer i tillegg til oppbygginga av egne funksjoner for koordinering av kontakt og utvekslinger gjennom hospitering, bygges det et grunnlag for både rekruttering og en form for partnerskap på et annet nivå. De ulike nivå-

ene viser også hvilke forhold som har betydning for å oppnå en bevegelse mot et mer robust samarbeid mellom skoler og næringsliv.

Om vi skulle peke på noen kriterier eller betingelser som ser ut til å ha hatt betydning for de aktuelle skoler og bedrifter i denne studien, så kan disse oppsummeres i følgende punkter:

- Forankring: beslutninger må ha legitimitet og oppslutning om ressursbruk
- Rolleavklaring: skoler og bedrifter er forskjellige, og dette må avstemmes
- Fleksibilitet: Evnen til å se muligheter, og tilpasse seg skiftende forhold
- Langsiktighet: Det tar tid å bygge stabile ordninger og tillit
- Utvikling av systemer som erstatning for ildsjeler: for å hindre sårbarhet

Avslutningsvis tar vi opp spørsmålet om hvordan det kan la seg gjøre å undersøke mulige effekter av de ulike samarbeidsformene på rekruttering til industrien i dette området. Her lanseres to ulike design for hvordan dette kan undersøkes. Det ene er å gjøre en surveyundersøkelse blant avgangselever rett før skoleslutt, for å kartlegge erfaringer med ordningene, og om disse har hatt innflytelse på elevenes framtidige utdannings- og yrkesvalg. Det andre er å kombinere survey blant nyansatte i aktuelle bedrifter i regionen de siste (for eksempel) fem åra, med forsøk på sporing av avgangselever via ulike registerdata for en tidsperiode, for så å intervju disse om utdanningsvalgene de har gjort. En kan da diskutere mulige effekter av tiltak og samarbeid på bakgrunn av ett av designene, eller kombinasjoner av disse.

1 Innledning: Utdanningsvalg og industrielle behov

Utfordringene ved å delta i en stadig mer globalisert økonomi innebærer for norsk nærings- og samfunnsnivå at kompetanseutvikling, kunnskapsbasert virksomhet og innovasjon blir de viktigste bærebjelkene i norsk næringsliv framover. Også innenfor landets grenser betyr økt mobilitet i forbindelse med utdanning og arbeid mye. 99 prosent av alle norske bedrifter har mindre enn 100 ansatte, og mange av disse er lokalisert langt fra sentrale utdannings- og forskningsmiljøer. Dette skaper særegne utfordringer og behov for å lykkes med lokale relasjoner og modeller for samhandling mellom utdanning og næring. I rapporten «En ledende kompetansenasjon? Behov og muligheter for en mer samordnet kompetansepolitikk», som er sluttrapport fra Mønsterbryterne, et prosjekt i Utdannings- og forskningsdepartementet, juni 2005, påpekes det et behov for å øke kunnskapsgrunnlaget for denne typen konstallasjoner mellom utdanningsvirksomhet og næringsvirksomhet. Det foreslås også å utvikle program for lærende skoler, der en tar utgangspunkt i skolen som lærende virksomhet, og søker å utvikle skolens evne til å oppfatte og håndtere et økt læringstrykk gjennom en organisasjons- og ledelsesmessig tilnærming. En slik organisasjonsutvikling skal da i større grad gjøre skolen til en aktiv medspiller til lokalt næringsliv.¹

Målet med bedre samhandling mellom utdanning og arbeidsliv er bedre lærevilkår for den enkelte og økt innovasjonsevne og verdiskaping i arbeids- og næringslivet gjennom styrket kvalitet og relevans i utdanningen. For den enkelte vil et bedre samsvar mellom teori og praksis kunne gi bedre læring og høyere motivasjon. For lokalsamfunn og næringsliv vil tilgangen på kvalifisert arbeidskraft kunne bedres dersom man i større grad lykkes med å etablere samhandling mellom utdanning og næring som del av daglig praksis.

1.1 Kompetanseutfordringer på Møre

Norsk industri generelt og maritim industri i dette området spesielt, har i løpet av de siste tiåra hatt perioder med rekrutteringsproblemer av kvalifisert arbeidskraft. Problemet er ikke bare tilgang til faglært arbeidskraft i dag. Gjennom valg av utdanning ser ungdommen ut til å velge seg bort fra de tradisjonelle arbeidsplassene i regionen. Dette kan bidra til at den regionale industrien må forvente en forsterkning av rekrutteringsproblemene på lengre sikt. Dette bekreftes også i det ferskeste konjunkturbarometeret for Møre og Romsdal for 2006.² Sterk vekst i industrien, og spesielt i den maritime, står i fare for å hemmes av utviklinga i arbeidsmarkedet. Andelen bedriftsledere som mener tilgang på arbeidskraft er en begrensende

¹ Fra rapporten «En ledende kompetansenasjon? Behov og muligheter for en mer samordnet kompetansepolitikk».

² Temp, som utgis av Sparebanken Møre, Møre og Romsdal Fylke, Møreforskning Molde, Innovasjon Norge, NHO Møre og NAV.

faktor, har økt fra cirka 20 prosent i 2005, til mellom 50–70 prosent i 2006. Dette problemet forsterkes av at fylket har en forholdsvis stor netto utflytting for aldersgruppa 20–29 år.

Disse forholdene ble i stor grad bekreftet gjennom undersøkelsen «Utdanningssuget - Ungdommens utdannings- og yrkesvalg sett fra skipsindustrien i Ulsteinvik», som Fafo gjennomførte i 1998. I etterkant av undersøkelsen initierte Nordvestforum (NVF) sammen med industrien i regionen en rekke samarbeidsaktiviteter mellom skoler og bedrifter. Formålet var å sikre tilgang på kompetent arbeidskraft til industrien i regionen. Flere av aktivitetene pågår fremdeles. I kommunene Haram, Sykkylven og Ulstein, er det bedrifter som ønsker et målretta, langsiktig og forpliktende samarbeid med skolen, og en har skoler som uttrykker ønske om det samme. Det finnes flere positive eksempler på slikt samarbeid.

Dette arbeidet har fått ny aktualitet i kjølevannet av reformen Kunnskapsløftet i grunnskolen og videregående opplæring. Reformens nye læreplaner setter krav til å utvikle nye former for undervisningsmetodikk i samarbeid med næringslivet. Blant annet heter det i regjeringens strategi for entreprenørskap i utdanningen (2003) at entreprenørskapsopplæring forutsetter et nært samarbeid mellom skole og lokalt samfunns- og næringsliv, og at det derfor er behov for flere arenaer for kontakt mellom utdanningsinstitusjonene og næringslivet.

Et viktig formål med utviklinga av slike arenaer er at det også vil kunne bidra til å styrke næringslivets rekruttering og kompetanseutvikling. Høsten 2005 startet NHO Møre og Romsdal i samarbeid med Nordvestforum prosjektet Læring på Felles Arena, der videregående skole og industribedrifter fra fire kommuner deltar, som alle har hatt pågående samarbeidsaktiviteter mellom skipsverft/møbelindustri og skoler i en årrekke. Formålet med dette prosjektet er å utvikle nye former for samarbeid mellom bedrifter og skole, og å skape en arena for systematisk erfaringsutveksling og læring både innenfor, men også mellom kommunene.

1.2 Spørsmål og problemstillinger

For enkelhets skyld kan vi si at denne undersøkelsen har hatt to siktemål. For det første har det vært å kartlegge og få en oversikt over viktige tiltak eller ordninger i samarbeidet mellom skoler og næringsliv. De sentrale spørsmålene i denne delen av undersøkelsen har vært:

- Hva var motivasjonen bak, og hvem tok initiativ til å utvikle samarbeidet mellom skoler og bedrifter? Hentet man inspirasjon noe sted fra?
- Hvilke typer tiltak ble planlagt og eventuelt igangsatt?
- Erfaringer med, og resultater av, tiltakene:
 - Bedriftens erfaringer/konklusjoner i etterkant eller nå (hinder, barrierer, suksesshistorier).
 - Skolens erfaringer/konklusjoner i etterkant eller nå (hinder, barrierer, suksesshistorier).
- Har tiltakene hatt virkninger med hensyn til rekruttering, kompetanseutvikling, omplassering eller nedbemanning (der dette har vært behovet) eller bedriftenes omdømme som attraktiv arbeidsplass?

Utover denne kartleggingen i de involverte kommunenes videregående skoler og næringsliv, har vi også prøvd å analysere og evaluere tiltak og samarbeidsaktivitet ut fra noen kriterier.

Formålet med dette har vært å gi et bidrag til å oppsummere aktiviteten så langt, med det siktemål å gi et grunnlag for refleksjon og diskusjon omkring videre samarbeid og utvikling i skole-næringslivssamarbeidet i området.

1.3 Design for kartleggingen

- De tre kommunene Haram, Sykkylven og Ulsteinvik utgjør den geografiske rammen for prosjektet. Utvalg av bedrifter har vi valgt å gjøre med utgangspunkt i de aktiviteter/tiltak vi finner ved de videregående skolene.
- Deler av de aktiviteter som har foregått, er dokumentert i form av referat fra møter/samlinger, brosjyrer og presentasjoner. Disse har blitt anvendt som bakgrunnsmateriale for intervjuer, og i den grad de er med i rapporten, er de referert til.
- Intervju med de sentrale aktørene kvalitativt, dels per telefon, er hovedkilden i datainn-samlingen.

I rapporten vil vi først se på omfanget av aktiviteter og tiltak i de tre kommunene som er med i denne undersøkelsen (kap 2). I tillegg behandles også rollen til den maritime foreningen i Søre Sunnmøre (MAFOSS) separat, da de har vært aktive når det gjelder samarbeid mellom skoler og næringsliv i denne regionen. Videre skal vi gjennom et analysekapittel forsøke å samle noen av inntrykkene fra gjennomgangen, og bearbeide disse (kap 3), samt å vise til noen indikatorer når det gjelder utviklinga i ungdommens utdanningsvalg i kjølvannet av disse tiltakene.

2 Samarbeidsformer i tre kommuner

2.1 Haram

Samarbeidet mellom den videregående skolen og bedrifter i Haram kommune startet på et vis allerede ved etableringen av skolen i 1970, som kom ut av et initiativ fra kommunen og næringslivet. Målet var å sikre lokal rekruttering og muligheter for at ungdommen kunne få en god og relevant utdanning på hjemstedet. Senere kom et mer formalisert samarbeid på 80-tallet. Da hadde skolen begrenset verkstedkapasitet for elever på mekaniske fag, og man fikk til et samarbeid med relevante bedrifter som kunne ta inn disse elevene i sin virksomhet. Elevene hadde da teori på skolen, og all praksis ute i bedrifter, i perioder med tre dager ute i bedrift og to dager på skole. Det viktigste initiativet for samarbeidet mellom skoler og næringsliv i Haram var allikevel utviklinga av initiativet «Haram på kartet», som var en forsterkning av eksisterende samarbeid mellom kommunen og næringslivet fra 1995 og framover. Initiativet hadde sin bakgrunn i stort behov for arbeidskraft lokalt, samtidig som det var tilgang på arbeidskraft fra andre deler av landet. Rekruttering av folk og kompetanse spesielt innen skipsindustri og maritim tilknyttet industri, var hovedmotivet for dette, da det var mangel på fagarbeidere og ingeniører.

Teknisk allmennfag (TAF)

TAF har eksistert i Haram siden 1998, med noe av den samme modellen som fra 80-tallets mekaniske fag, i samarbeid mellom skole og næringsliv, der storparten av opplæringa er lagt til bedrift. Enkelt sagt er dette et studietilbud som kombinerer mekaniske fag med allmennfag med fordyping i realfag. Studiet gir både fagbrev innen mekaniske fag og studiekompetanse med fordyping innenfor fysikk og matte i retning av teknisk fagskole eller sivilingeniørstudiet (gamle NHT). Tilbudet ble startet første gang i Hordaland i 1992, på initiativ fra bedrifter. Næringskonsulenten i Haram fikk tips om dette, og ga skolen ideen. Man var da i en tidlig fase av den såkalte Haram-modellen, som var et samarbeid med kommune og skole for å sikre bosetning og rekruttering. Det var klima for denne typen samarbeid, og initiativet fikk politisk støtte regionalt og nasjonalt. TAF er organisert slik at elevene i det første og andre året har elevstatus, samtidig som de er tre dager på skole og to dager i bedrift, inkludert ti ukers introduksjonskurs med sveising, brenning og liknende. I det tredje og fjerde året har elevene lærlingstatus med lønn.

International business developement (IBD)

Tilbudet er utviklet i nært samarbeid mellom lokalt næringsliv, Haram kommune og Haram videregående skole, og det startet opp høsten 2003. Næringslivet ønsker å gi elevene innsikt

i hvordan det er å arbeide i lokale bedrifter. Ikke minst er det viktig for dem å synliggjøre at mange bedrifter opererer på en internasjonal arena. Dette setter krav til de ansattes kompetanse innenfor kulturforståing, språk og kommunikasjon. Utgangspunktet for utviklinga av dette tilbudet har vært internasjonaliseringa i lokalt næringsliv. IBD startet med en vurdering fra et møte i Brattvåg fra en sentral leder i Aker: Omstruktureringa i denne bransjen vil bli slik at det tradisjonelle fagarbeidet ved verftene vil bli redusert, så som skrogbygging, sveising og montering. Dette vil i større grad flyttes til Øst-Europa. Dermed vil andre fagområder som produktutvikling, design og markedsarbeid bli de store vekstområdene, og dette har konsekvenser for kompetansebehov og rekruttering i disse områdene, som igjen har stor betydning for den videregående skolen. Skolen framhever selv disse målene i sin presentasjon av studie-tilbudet:

- «
- Auke rekrutteringa av medarbeidarar med internasjonal næringslivskompetanse
 - Opprette tidleg kontakt mellom næringsliv og elevar frå nærmiljøet/regionen
 - Synleggjere moderne/framtidige arbeidsplassar for delar av ungdomskulla
 - Fremje innovasjon og entrepenørskap
 - Gi skulen ein regional utviklarrolle»

2000-krisa

I 2000 var det tunge tider i industrien, og skolen merket det ved at det var problemer med å få inn lærlinger og TAF-elever. Da innledet de et samarbeid med opplæringskontoret, skolen og Aetat. De laget et prosjekt som gikk over et halvt skoleår, der lærere fra skolen gikk inn og fra uke til uke styrte oppgaver og arbeid for hver enkelt elev og lærling i et samarbeid med et verft. Verftet hadde ei ferge som skulle bygges om og som ble liggende der svært lenge. Alle lærlingene og TAF-elevene fikk gjennom dette dekket det opplæringsbehovet de hadde, men man måtte gå inn og styre dette meget nøye i den perioden. Det ble et tungt læreprosjekt ut av det som i utgangspunktet var en vanlig ordre, og grensene mellom opplæringsaktiviteter styrt av skolen på den ene siden, og produksjonsbehov og krav fra verft og reder, måtte finne sin form gjennom dette. Samtidig var en forutsetning for å få dette i stand at man over lang tid hadde opparbeidet solide og gode relasjoner mellom skolens folk og bedriftene.

Om vi ser på utviklinga i Haram kommune og samarbeidet mellom næringsliv og skolen, er et viktig trekk utviklinga fra begrensede og konkrete til stadig mer omfattende og strategiske perspektiver og grep. Fra at skoleetableringen ble støttet av lokale myndigheter og næringsliv, fram til et mer strategisk partnerskap utviklet gjennom Haram-modellen, går det en rød tråd. En del av denne er at de lokale forholdenes oversiktighet gjør avstanden mellom ledere ved skole, kommuneledelse og bedriftsleder kort, og at disse i fellesskap har drevet fram og hatt myndighet og ressurser til å sette ut i livet de tiltak man har diskutert seg fram til. Nye tiltak eller forslag har derfor hatt kort vei fra idé til realisering

En annen del av denne røde tråden har vært en felles forståelse og forpliktelse mellom de ulike aktørene som, på tross av deres ulike oppgaver og interesser, har gjort det mulig å utvikle et fellesskap. Endelig ser det også ut til at de erfaringer man har høstet over tid har styrket og utviklet samarbeidskompetansen, gjennom kjennskap til den andre partens behov, motiver

og arbeidsmåter, for utvikling av gjensidig tillit, slik at det har vært mulig stadig å finne mer omfattende former for samarbeid.

2.2 Ulsteinvik

Næringslivet i Ulsteinvik er i stor grad preget av tre store maritime industriaktører: Rolls-Royce Marine, Ulstein Verft og Kleven Verft. Den maritime industrien er per i dag inne i en boom, og mangel på kvalifisert arbeidskraft står i noen grad i fare for å bremse veksten. Samtidig er dette en bransje preget av store svingninger, og det er ikke så mange åra siden permitteringer og oppsigelser var det rådende bildet. Denne utfordringen har hatt stor betydning for samarbeidet mellom skoler og næringsliv i kommunen.

Det lokale «sputnik-sjokket»

Om vi går ti år tilbake i tid, var det i noen grad en liknende boom, som førte til at man i kjølvannet av et seminar om rekruttering til den maritime industrien (1996) fikk i stand et prosjekt mellom Ulstein Industrier og Fafo for å se på ungdommens utdanningsvalg i kommunen og regionen. Bedriften så den gangen sine rekrutteringsproblemer når det gjaldt fagarbeidere til skipsbygging i sammenheng med ungdommens valg av utdanning. De hadde derfor initiert en egen skipsindustri linje (Herøy vgs) samt at de jobbet mot både grunnskoler og videregående skoler for å spre informasjon om bedriften/bransjen og mulighetene der.

Prosjektet hadde som formål å undersøke bredt hvordan ulike ungdomsgrupper og voksne så på «det gode liv», og mer spesifikt hvordan skipsindustrien som arbeidsplass eller karrierevei passet inn i dette bildet. En sentral konklusjon som fikk store konsekvenser for industriens strategiske forhold til utdanningssektoren, var at ungdommen var svært utdannings-, opplærings- og karriereorientert. Mange hadde høye ambisjoner om utdanning, og var i mindre grad orientert mot skipsindustrien. Samtidig var ikke skipsindustrien ansett som en særlig attraktiv arbeidsplass, noe som også falt sammen med vurderingene fra de ansatte i industrien selv, som også var med i undersøkelsen. Dette «sputnik-sjokket» bidro til en nyorientering og initiering av mange ulike tiltak for å bedre industriens ry, samt å jobbe mer målrettet mot ungdomskullene på ulikt nivå i utdanningen. På bakgrunn av resultatene fra Fafo-rapporten, fant man i prosjektgruppa for «På lag med Ulstein» det «tvingende nødvendig å investere i skole-næringslivssamarbeid og rekrutteringsarbeid.» Problemet, slik man så det, var ikke at ungdommen dro ut for å skaffe seg utdanning, man at mange ikke kom tilbake til kommunen og det lokale næringslivet. Fafos forskningsrapport ga utfordringer til lokalsamfunnet om å bli mer attraktivt, og ikke minst til bedriftene selv med hensyn til elevenes bilde av arbeidsforholdene i det lokale næringslivet. Av konkrete tiltak, som også ble igangsatt under prosjektet «På lag med Ulstein» mellom 1998 og 2000, kan nevnes:

- Tiltak for å motivere lokal ungdom til å velge ingeniøruddanning
- Tiltak for å rekruttere flere jenter til lokalt næringsliv
- Tiltak for å synliggjøre Ulsteins internasjonale engasjement
- Tiltak for å synliggjøre lokal skipsbyggerkultur for barn og unge

Disse målsetningene ble sentrale føringer for et bredt anlagt arbeid mot alle ledd i skolen, fra tidlig barneskole og opp til og med videregående skole.

Grunnskolen

For bedriftene har det vært et utgangspunkt at man jobber ut fra en antakelse at vi må starte tidlig, i barneskolen, og følge elevene oppover i skolegangen. Siktemålet har vært at det å lære om arbeidsplassene skal være en del av allmennkunnskapen for de unge. Utformingen av opplegget for grunnskolen ble en modell for samarbeid mellom skole og bedrift:

1. Representanter fra bedriftene var ute i skolene og deltok i et forarbeid.
2. Bedriftsbesøk med omvisning ble lagt opp med konkrete aktiviteter: sveising var svært populært, de unge fikk anledning til snakke med og stille spørsmål til ansatte i bedriften, samt at man gjerne involverte foreldre som jobbet der.
3. Etterarbeid tilbake i klasserommet.

Et overordnet tema har vært «Båtens historie», der man forteller om båtens utvikling fram til i dag. Alle elever i 10. klasse, siste året på ungdomstrinnet, deltar én dag på yrkesmesse. Her er det selvfølgelig flere bransjer til stede, men maritim næring er godt representert også gjennom MAFOSS. Fra bedriftene ser man det som viktig å møte elevene direkte, og tidlig gi informasjon før disse skal velge utdanningsvei. Når det gjelder ungdomstrinnet har man lagt vekt på bruk av IT i bedriftene. Elevene blir her utplassert hos medarbeidere som bruker IT som en viktig del av sin arbeidshverdag. I oppsummeringen fra «på lag med Ulstein» er man godt fornøyd med arbeidet mot barneskolen, men man har ønsket seg flere tiltak rettet mot ungdomstrinnet. Bedriften har etter eget sigende stilt ressurser til rådighet for mer utstrakt prosjektarbeid, men har ikke fått til en så god dialog med skolen som ønsket.

Videregående skole

Bedriftene i Ulsteinkonsernet hadde i utgangspunktet (før 1998) liten eller ingen kontakt med den videregående skolens allmennfaglinje, og dette ble derfor et av de viktigste satsingsområdene for prosjektet. I samarbeid med realfagsseksjonen og ledelsen ved skolen kom man fram til følgende forslag til tiltak:

- På grunnkurs skulle man spre informasjon om ingeniøryrket, også vektlagt rekruttering av kvinner ved at kvinnelige ingeniører skulle besøke klassene.
- Opplegg for undervisning i prosjektarbeidsmetode, ved prosjektledere fra bedriften som lærere og veiledere.
- På VK I realfag planla man bedriftsbesøk og utvikling av motivasjonskurs (mer om dette senere).
- På VK II realfag planla man anvendt matematikk, et prosjektarbeid over tre dager, der elevene ble inndelt i små grupper som sammen med en ingeniør skulle utvikle problemstillinger og løse disse med bakgrunn i fagene kombinert med det praktiske anvendelsesperspektivet.

Teknisk allmennfag (TAF) startet opp ved Ulstein vgs for tre år siden. Denne varianten av videregående opplæring er et ambisiøst forsøk på å forene ønsket om fagutdanning med studiekompetanse. Interessen for et slikt kurs kan dels knyttes til at det vil møte ambisjonene om høyere utdanning blant ungdommen, med en klarere styring i retning av ettertraktede ingeniører og sivilingeniører. Denne linja tar opp tolv elever per kull. I læretida blir disse fordelt på Ulsteinkonsernet, RRM, Kleven, Myklebust, Hydrakraft, Ørsta Stål og Odim. Utdanningen er et tøft løp, og elevene må være motiverte. TAF er slik en del av filosofien om at de beste ingeniørene er de som har et fagbrev, som kjenner til hva som skjer på golvet fra læretida. Dette er det fjerde året, og samtidig går de første elevene ut, med studiekompetanse innen realfag, samt et fagbrev innen mekaniske fag.

Studietilbudet er organisert innenfor en ordinær ramme på 2+2 år, der elevene det første og det andre året har elevstatus. Disse åra går elevene tre dager på skole og er to dager i bedrift, inkludert ti ukers introduksjonskurs med sveising, brenning og liknende. I det tredje og det fjerde året har elevene lærlingstatus med lønn.

Motivasjonskurset

Kurset er rettet mot å øke rekrutteringen til ingeniøryrket, og gjøres i samarbeid med stiftelsen Small Piece Trust i England. En del av kurset gjennomføres i Ulsteinvik, den andre delen i England. Grunnideen deres er å fokusere på arbeidsform og metodikk, mer enn de ulike fagdisiplinene: fokusering på teamarbeid og på problemløsning. Man gjennomfører planlegging, evaluerer hva man har gjort, og presenterer resultat. Blant annet får deltakerne ta en personlighetstest og bli bedre kjent med seg selv pluss at de får en evaluering. Bedriftsbesøk ved bilfabrikker er også en del av den utadretta aktiviteten i kurset. Deltakerne er fra matematikk/fysikk ved vgs + TAF-3.-klassingene fra Haram og 2.-klassingene fra Ulstein. Elevene søker og bedriftene velger ut deltakere i samarbeid med skolene, til sammen åtte fra Haram vgs og åtte fra Ulstein vgs.

I Ulsteinvik kommune har de tre store maritime industribedriftene vært initiativtakere og pådrivere i skole-næringslivssamarbeidet, og med særlig daværende Ulstein Industrier som hoveddrivkraft. Dette selskapet fikk i 1997 i gang prosjektet som resulterte i Fafo-rapporten «Utdanningsuget – Ungdoms utdannings- og yrkesvalg sett fra skipsindustrien i Ulsteinvik» i 1998. På bakgrunn av denne rapporten igangsatte man et nytt samarbeidsprosjekt «På lag med Ulstein», der bedriften sammen med skolene i Ulsteinvik utviklet og prøvde ut ulike opplegg og metoder som skulle bidra til informasjon og motivasjon for økt rekruttering til skipsindustrien. Skole- næringslivssamarbeidet i Ulsteinvik bærer slik sett preg av dette initiativet, og har nådd bredt ut mot alle nivåer i skolene. Imidlertid har man oppsummert fra dette prosjektet at det i noen grad har manglet initiativ og oppfølging fra skolesektoren. Dette kan tolkes som at aktiviteten i stor grad har hatt en bedriftsinnretning, og at skoleledelsen på ulikt nivå derav ikke har satt sitt preg på denne. Samtidig har oppslutningen fra de unge vært god, og søkningen til de mer formaliserte utdanningstilbudene som motivasjonskurset og teknisk allmennfaglig linje på videregående, har vært stabilt god helt fram til i dag. Det ligger imidlertid en klar utfordring i å få skolene til i større grad å være aktive pådrivere og premissleverandører i samarbeidet i Ulsteinvik.

MAFOSS

Verkstedforeningen som startet i 1969, er i dag MAFOSS – Maritim Forening for Søre Sunnmøre. Den representerer 32 medlemsbedrifter med 2100 ansatte, hvorav 900 fagarbeidere, 150 hjelpearbeidere og 50 lærlinger, i til sammen 75 yrker. Medlemsbedriftene hadde i 2003 5,5 milliarder kroner i omsetning. Foreningen har som mål å arbeide for ei positiv kompetanseutvikling i medlemsbedriftene gjennom nært samarbeid med blant annet høyskoler, universitet og forskningsinstitusjoner. De vil også drive aktiv politisk påvirkning og være premissleverandør i saker som er aktuelle for den maritime klynga i regionen.

Når det gjaldt opprettelsen av teknisk allmennfag (TAF) var MAFOSS en viktig pådriver. Blant annet ble opprettelsen av TAF diskutert i to utvalg i MAFOSS, opplæringsutvalget og personalutvalget. På bakgrunn av disse diskusjonene ble det inngått en avtale i 1992 mellom MAFOSS og den videregående skolen i Ulsteinvik om opprettelsen av teknisk allmennfag, der medlemsbedriftene stilte ressurser til rådighet for at denne linjen kunne realiseres. I personalutvalget har en jobbet med rekruttering og mangel på arbeidskraft, i samarbeid med NHO. Det er viktig at en etablerer en felles forståelse, prøver å ikke skru opp lønnsnivået i jakten på kompetent arbeidskraft, og rekrutterer utenfra.

MAFOSS arrangerer også skolebesøk ved ungdomsskolene i regionen, samt at de er med på å arrangere åpen dag ved de videregående skolene. På disse åpne dagene stiller gjerne lærlinger og opplæringsansvarlige ved bedrifter opp for å fortelle om utdanning og yrkesmuligheter innen maritim industri i Søre Sunnmøre. I 2006 hadde de et opplegg sammen med REM rederi og Kleven Maritime, da de arrangerte yrkesmesse om bord i en båt som skulle døpes. Slike ting er MAFOSS involvert i, og de fungerer som en støttespiller. MAFOSS har dessuten vært med på å lage en DVD om karrieremulighetene innen maritim næring og i offentlig sektor på Søre Sunnmøre. MAFOSS ønsker framover å bruke DVDen siden den gir både konkret informasjon og «skryter» litt av alle mulighetene for det gode liv i regionen. MAFOSS har også involvert seg i å arrangere ei samling for alle rådgivere i regionen. Denne arrangeres sammen med Maritimt Forum Nordvest og Opplæringskontoret for maritime fag. MAFOSS er med og profilerer den maritime klynga på de årlige yrkesmessene der alle 10.-klassinger deltar én dag.

2.3 Sykkylven

Den videregående skolen i Sykkylven er en såkalt kombinert skole med allmennfag og yrkesfag samlet. Yrkesfagene har tradisjonelt hatt et nært forhold til det lokale næringslivet, blant annet gjennom lærlingordninger og praksisperioder. Mange av lærerne ved de yrkesfaglige linjene har også bakgrunn fra bedrifter i lokalsamfunnet, og har derfor utviklet et kontaktnett til virksomhetene i kommunen. Dette har vært naturlig nok vært mindre omfattende og til dels fraværende for den allmennfaglige linja. Utviklinga av samarbeidet mellom skolen og det lokale næringslivet har i stor grad begrenset seg til formidling av læreplasser og ordinære bedriftsbesøk inntil for få år siden. Et viktig skifte kom i forbindelse med ansettelsen av ny rektor ved skolen. Man tok da initiativ overfor virksomheten Ekornes, for å diskutere forholdet og samarbeidsmuligheter mellom skolen og bedriften, og etter hvert har samarbeidet mellom bedriften og skolen fått nye former og blitt mye dypere.

Bredde og dybde i forhold til Ekornes

I forhold til Ekornes er samarbeidet mellom den videregående skolen og næringslivet mer utviklet. Kort tid etter at rektor begynte i sin stilling, inviterte skolen seg selv til et besøk ved bedriften. Utgangspunktet for dette initiativet var at bedriften var en viktig mottaker av lærlinger og en arena for praksisperioder, spesielt for trearbeidslinja ved skolen. På møtet ble det diskutert hvordan man kunne løfte samarbeidet til et høyere nivå, der skolen kunne bli en kompetanseleverandør. Skolen har i ettertid hatt besøk fra bedriften, og de har besøkt den for å lære mer om hvilken kompetanse som trengs framover. De leverer dermed også etter- og videreutdanningstilbud til bedriften. Samarbeidet resulterte også i en del faglige prosjekt. Innenfor matematikk og kjemi på skumplast har man for eksempel knyttet opplæring og undervisning nærmere til oppgaver i bedriften. Målet er å få den kompetansen som trengs i denne regionen, og skolen blir et ledd i denne næringskjeden. På denne måten kombineres den praktiske tilknytningen til næringslivet sammen med en praktisk læringsform som ofte etterlyses som et tilskudd og alternativ til ordinær klasseromsundervisning.

Produkter blir læremateriell

Mange skoler har tradisjonelle tiltak med elever ute i bedrifter, lærlinger, utplassering for å få demonstrert ulike praksiser og metoder. Faglærere tar seg stort sett av dette. Innenfor møbel-faget har de utvidet dette noe. Der kan elevene få utvikle egne produkter, de kan få halvfabrikata fra bedriften og lage dem ferdig på skolen. På bakgrunn av dette har man også utviklet et tett samarbeid med bedriften på læreplanmål innenfor møbel- og mekanisk industri.

Hospitering for lærere

En av de tingene man satte i gang, var at lærere skulle få en egen kontaktperson i bedriften, for å få innsikt i den anvendte kompetansen på deres fagområde. Dette har de hatt på mekaniske fag, robotteknologi, på data, design, økonomi og språk. For enkelte har det blitt nært, for andre ikke så nært. Flere lærere var en eller flere perioder utplassert ved blant annet produktutviklingsavdelinga, skumplastavdelinga, mekanisk verksted og IT-avdelinga. For noen resulterte dette i elevprosjekter. Blant annet har kjemielever, mattelever og elever på møbel- og trearbeiderfaget hatt flere prosjekter. Elevene har gjennom dette fulgt gangen fra idé til ferdig produkt, der representanter fra bedriften er med på å evaluere deres ferdige prosjekt. Et direkte resultat av hospiteringsordninga ble et opplegg for bruk og opplæring med industriroboter. Man inngikk etter hvert en avtale om at skolen kunne få installert og bruke industriroboter så mye de ville i undervisningen, mot at de kunne drive opplæringa av ansatte ved Ekornes på denne typen robot. Bedriften måtte tidligere sende operatører til Oslo, mens man nå har ansatte ved skolen som er såkalte superbrukere, med ansvar for opplæringa av operatører i bedriften.

Forum for kompetanseutvikling

Parallelt med utviklinga av samarbeidsformer spesielt mellom skolen og Ekornes, har man også etablert en tenkegruppe, med ledelsen ved Ekornes, rektor ved skolen og NHO i Møre og Romsdal. I vår hadde alle lærerne en runde i ulike bedrifter, for å orientere seg om deres kompetansebehov. Dette skal nå følges opp ved å lage en aktivitetsplan for når og hvordan og hvor de ulike samhandlingene skal foregå. Dette skal være en del av skolens plan, det er viktig at dette ikke blir i tillegg til, men som del av basisaktiviteten. Man har derfor også tenkt å utvikle

noe på det å lede en kompetanse-/kunnskapsbedrift for ledere både på skolen og i bedriftene. Skolen deltar også i «Læring på Felles Arena», som er et forum for videre samarbeid utover de nære områdene, gjennom Nordvestforum og NHO. Skolen skal dels på bakgrunn av inspirasjon fra dette forumet lage et årshjul som beskriver de ulike samarbeidstiltakene, for å få dette implementert i den ordinære driften. Det tar langt tid å få dette oppe og gå, som et mer stabilt strukturert opplegg. Som en konsekvens av dette har skolen fra 2005 hatt en koordinator for å følge opp den totale samarbeidsaktiviteten mellom skolen og bedriftene, og de skal nå i 2006/7 ansette en egen næringslivskontakt på skolen.

Tilbud for ungdom som faller utenfor ordinært løp

Skolen har en del elever som mangler kompetanse til å fungere både i ordinær skole og i arbeidslivet. Derfor har de fra høsten 2006 etablert et skoleverksted, der de fullstendig integrerer teori og praksis. Skolen har leid et verkstedlokale, og der skal ungdommen kunne ta imot oppdrag som de får på bygda, reparere diverse ting, og de skal kunne drive ungdomsbedrift, en metode de ofte benytter seg av ved skolen. Målet er å bidra til at denne gruppa klarer å få et selvstendig og anstendig liv. Rektor forteller mer detaljert om dette på denne måten:

«Vi er opptatt av at dette skal henge litt høyt, det skal være noe krav for å komme inn. Vi har også som mål at de skal kunne få ta ut en slags bonus, noe lønn, men og at de mister plassen dersom de ikke møter opp. Da begynner vi hver dag med at de møter opp og spiser frokost. Mange av disse har ikke den typen vaner innarbeida, de spiser ikke om morgenen. Så inngår avislesning som en fast del av oppstarten på dagen, samfunnslære. Så skal de ha basisopplæring i skrijving, lesing og rekning, men uten at dette legges inn i faste timeplaner. Vi må legge til rette fordi mange av disse mangler helt fundamentale ferdigheter på dette. Dette er ikke et ordinært grunnkurs, men de skal lære seg arbeidskompetanse gjennom dette. Vi har og jobbet mot NAV og andre instanser. Det er utrolig viktig, fordi det koster mye dette her, særlig i form av ansatte. Håpet er jo at vi kan finne ressurser også fra andre, slik at vi kan klare å hindre at disse ramler helt ut. Her skal de kunne mestre noe med én gang, de skal bygge seg opp på et realistisk og tilpassa nivå.»

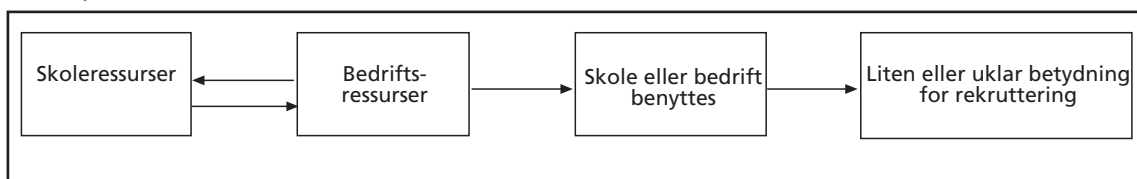
3 Modell for utvikling av samarbeid

Det er forskjell på hvilke aktører som tar initiativ og driver samarbeidet i de ulike kommunene. Det ser ut til at utvikling av gode ordninger og samarbeidsformer betinger en viss balanse mellom skoler og bedrifter. Skolens samfunnsrolle er gitt som instruks fra de utdanningspolitiske myndighetene, og kontrolleres i forhold til gitte læreplaner og definerte oppgaver. Skolens oppgaver er også omfattende, og favner om mer enn de rene læringsmålene i læreplanene. Samtidig er disse planene også åpne for lokal tilpasning eller tillemping, og skolen er også pålagt å spille aktivt med i lokalsamfunnet. Forskjellen i forhold til bedriftenes mål, interesser og oppgaver, og ikke minst arbeidsformer, er likevel såpass stor at det er viktig å finne samarbeidsformer som tar utgangspunkt i disse ulikhetene. Derfor vil det å balansere disse ta tid, kreve kjennskap til den andre partens behov, motiver og arbeidsmåter, for utvikling av gjensidig tillit.

I modellen under har vi utviklet tre hovednivåer for tiltak eller aktiviteter i samvirket mellom skolene og næringslivet. Hensikten med denne modellen er å peke på to forhold. For det første at vi kan oppsummere aktivitetene som en form for evolusjon i den forstand at de fleste samarbeidsrelasjonene utvikler seg fra aktiviteter på nivå 1, og videre gjennom nivå 2, til i noen tilfeller til nivå 3. De nedadgående retningspilene illustrerer også hvilke betingelser som trengs for å få til utvikling mot neste nivå. I tillegg viser boksene til høyre hvordan de ulike tiltaksaktivitetene kan virke inn på rekruttering til de aktuelle næringene. Grovt oppsummert går det an å si at relasjoner utviklet over tid bidrar til å etablere et tillitsforhold og en robusthet som gir grunnlag for at både bedrifter og skoler opplever samarbeidet som verdifullt, og til syvende og sist som et viktig grunnlag for egen endring og utvikling. Endelig kan vi også oppsummere at en forutsetning for å nå opp til nivå 3 er evnen til å redefinere både egen virksomhet (enten skole eller bedrift) på nye måter enn det vi tradisjonelt har gjort.

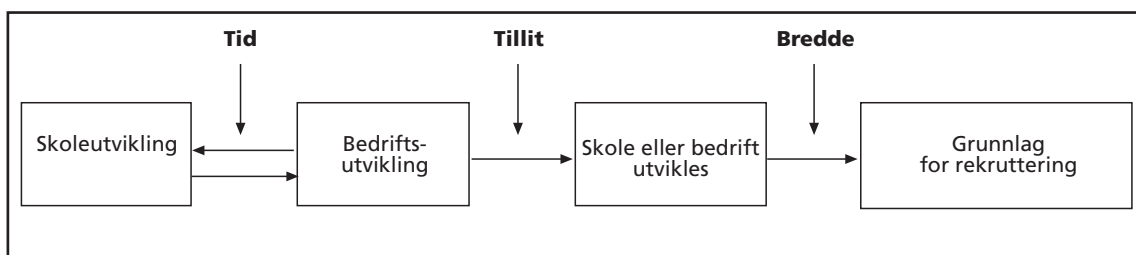
På nivå 1 er det typisk at aktivitetene er lite planlagte og koordinerte. Man har i liten grad diskutert felles målsetninger for skolen og bedriftene, og den ene eller den andre aktøren ser i hovedsak den andre som et tilskudd eller en arena for egne interesser. Bedriftsbesøk som en måte å variere eller få et avbrekk fra lange perioder med klasseromsundervisning på, er et typisk slikt tiltak, der man i liten grad ser dette i noen større sammenheng. Det samme gjelder rene rekrutteringsframstøt i forbindelse med yrkesmesser og liknende, der skolen først og fremst blir en arena der mange unge og potensielt nye ansatte befinner seg. På dette nivået finner vi få kontakter og liten grad av kontakt med et siktemål utover den ene eller den andre aktørens særinteresser.

Tiltak på nivå 1

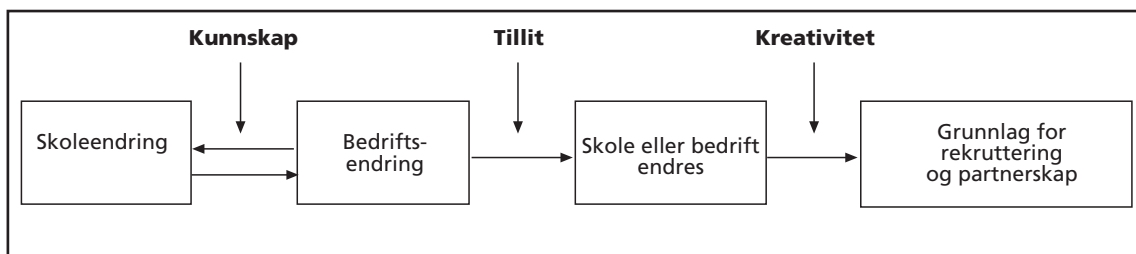
På nivå 2, som ofte kommer etter en viss tids erfaringer og kjennskap gjerne på det personlige planet, får vi inn andre perspektiver på relasjonen mellom skoler og næringslivet. Her kan for eksempel initiativer som «På lag med Ulstein» og «Haram på kartet» baseres på definering av felles interesser og utvikling av felles mål i begge leire. I tillegg ser skolen på bedriften som en partner i det å utvikle bedre eller mer interessante studietilbud eller nye måter å organisere opplæringen på, gjennom at store deler av opplæringen skjer på andre arenaer enn i klasserommet. Motivasjonskurset i Ulsteinvik og IBD-kurset ved Haram videregående skole er begge eksempler på en slik pedagogisk utvidelse. For bedriftene er hospiteringsordninger for lærere og for ansatte i bedriftene også måter der disse utvikler og utvider sine virkefelt.

Tiltak på nivå 2

På nivå 3 er utviklinga av teknisk allmennfag (TAF) og det mer systematiske og formaliserte samarbeidet mellom Ekornes og Sykkylven det nærmeste vi kommer samarbeidsrelasjoner som bidrar til organisatoriske endringer og nye aktiviteter. For det siste har man her gjennom avtalen om industriroboter til undervisning og bedriftsopplæring av operatører koblet de to organisasjonene sammen. Når dette kommer i tillegg til oppbygginga av egne funksjoner for koordinering av kontakt og utvekslinger gjennom hospitering, bygges det et grunnlag for både rekruttering og en form for partnerskap på et annet nivå. Når det gjelder TAF, har man liknende forpliktelser mellom bedriftene og skolene, som griper direkte inn i måten man organiserer aktivitetene på både i skolen og i bedriftene. Læring og utvikling er her utvidet til ikke bare å handle om elevene, men kompetanseutvikling og utveksling av kunnskap mellom lærere og ansatte i bedriftene. Dette gir en merverdi utover elevenes utdanning.

Tiltak på nivå 3

3.1 Suksesskriterier

Denne beskrivelsen illustrerer hvordan samarbeidet mellom skoler og bedrifter over tid har utviklet seg. De ulike nivåene viser også hvilke forhold som har betydning for å oppnå en bevegelse mot et mer robust samarbeid mellom skoler og næringsliv. Om vi skulle peke på noen kriterier eller betingelser som ser ut til å ha hatt betydning for de aktuelle skoler og bedrifter i denne studien, så kan disse oppsummeres i følgende punkter:

- Forankring
- Avstemming av forventninger
- Fleksibilitet
- Langsiktighet
- Utvikling av systemer som erstatning for ildsjeler

Forankring betyr i denne sammenhengen at aktiviteter må selges inn eller ha oppslutning fra de med ressurser til rådighet og beslutningsmakt i begge leire. Både gjennom Haramsmodellen, der ledere i bedrifter, den politiske ledelsen og skoleledelsen gikk sammen om å utvikle samarbeidet, og i Sykkylven, der rektor og bedriftsledelse møttes i tenkegruppe, og gjennom de ulike møteplasser enten gjennom MAFOSS eller gjennom initiativet «På lag med Ulstein», kommer dette tydelig fram. I de tilfeller der man ikke har kommet videre, har det vært en tilbakevendende forklaring at man ikke har klart å mobilisere ledelsen hos en av aktørene.

Rolleavklaring er også en viktig del av forankringen – det er vanskelig å involvere seg i tiltak der forventninger ikke blir tatt hensyn til eller ikke kan forenes. Flere av informantene har pekt på at bedrifter og skoler lever hver for seg i sin egen verden, og at det ikke er så enkelt å avstemme disse mot hverandre. Der man for eksempel på grunn av en ytre trussel kan forenes til felles innsats, det være seg faren for fraflytting til storbyen og derav problemer både med rekruttering til skolene og til næringslivet, ser det ut til å være lettere å komme til enighet, og omvendt der man ikke har en slik felles forståelse eller opplevelse.

Fleksibilitet er også en viktig faktor. Eksemplet fra krisa i 2000 i Haram er illustrerende i så måte. Der fikk man på mange måter i stand en lærlingbedrift ut av en ettertraktet ordre til et lokalt verft. Både skolens lærere, elevene/lærlingene og bedriften var da i stand til å tilpasse seg denne situasjonen og oppnå noe bra. Men også mer generelt skal blant annet skoler forholde seg til vedtatte fagplaner og læreplaner gitt av utdanningsmyndighetene, som gir sterke føringer på forvaltningen av en lovpålagt rett og plikt til utdanning. Det å kunne avstemme dette til de konkrete forholdene i en kommune, krever en stort grad av fleksibilitet. Det som kjennetegner de som får til noe, er at de også har ledere som legger til rette for kontakt, som er opptatt av fleksible organisasjoner og som ser på læringsmål framfor læreplaner.

Langsiktighet er videre viktig, og særlig når det gjelder motivet om å sikre rekruttering til bedriftene på bakgrunn av tiltakene. Det er for eksempel først nå de første TAF-elevne som har gått videre til å utdanne seg til sivilingeniører er ferdige med sin utdanning, altså åtte år etter at man først satte i gang dette studietilbudet i Haram.

Utvikling av systemer som erstatning for ildsjeler. Mange innovasjoner eller endringer i måten man jobber på vil typisk være et resultat av at ildsjeler får muligheten til å prøve ut noe. Dersom man er opptatt av at slike initiativ skal vare, må det imidlertid utvikles systemer som i mindre grad er personavhengig. En gjennomgang av de tiltak som har ebbet ut eller stoppet opp, viser også at man i slike tilfeller ikke har klart å etablere strukturer eller avklart ansvaret

for å vedlikeholde eller opprettholde tiltakene, og at de derfor har «kokt bort i kålen», for å si det sånn. I mange av oppsummeringene fra intervjuene går det igjen en etterlysning av at noen tar dette ansvaret, og det ser ut til at skolen må være den ansvarlige og drivende kraft i dette, og at dersom de ikke tar denne rollen, blir det problemer. Dette fritar på ingen måte bedriftene for å yte sitt, og det er derfor viktig med rolleavklaringer og konkretisering av avtaler mellom partene.

Tar vi utgangspunkt i at det vil være et mål for aktørene å komme til det vi her har karakterisert som tiltak på nivå 3, der samarbeidet også bidrar til utvikling og endring gjennom påvirkning og inspirasjon fra partnerskap, krever dette mye av de ansatte som skal gjøre jobben. Å gjennomføre slike organisasjons- og kulturendringer fordrer etter vår erfaring fra ulike studier av bedrifts- eller organisasjonsutvikling, en bred medvirkning fra alle i virksomheten.

3.2 Noen indikatorer når det gjelder utdanningsvalg

Etter om lag ti års mer eller mindre systematiske samarbeidsrelasjoner mellom bedrifter og skoler i denne regionen, der en viktig drivkraft og motivasjon spesielt for bedriftene har vært et stadig tilbakevendende rekrutteringsbehov, har det gjennom dette arbeidet også blitt etterspurt noen svar på om innsatsen og arbeidet bærer frukter når det gjelder rekruttering til de aktuelle yrkene. Til det er å si at noe enkelt svar ikke er så lett å gi i denne studien. Registrerte data som kobler sammen hjemstedskommune for søkere til høyere utdanning på så spesifikke utdanningsvalg som det her er snakk om, fins ikke systematisert i noen av databasene for utdanningsoversikter. Heller ikke over tid, slik at det kunne være mulig å si noe om trender eller utviklingstrekk blant ungdom på Sunnmøre. En mer systematisk gjennomgang av nyansatte eller nyutdanna unge innenfor de utdanninger man har vært mest opptatt av, både blant bedriftene i regionen, og ved utdanningsinstitusjonene (spesielt NTNU og HIÅ), kunne gitt noen bedre indikatorer på hvilken betydning nærkontakten med bedriftene har hatt for de unges valg av yrke og utdanning. Det vi har evnet å gjøre med dette spørsmålet i denne sammenhengen, er å innhente noen data fra utdanningsstatistikk fra Samordna Opptak for høyere utdanning fra 2003 til 2005, som er de årskull der man har systematisert statistikk fra. Vi skal derfor presentere ett interessant resultat derfra.

Samlet opptak ved NTNU fra utvalg fylker for 2003–2005

Lærested	Rogaland	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms
2003	254	245	84	417	1186	441	356	128
2004	229	229	79	462	1166	416	395	123
2005	259	227	73	504	1211	437	399	139

Oversikten viser en økning på 21 prosent fra 2003 til 2005 når det gjelder opptak av nye studenter fra Møre og Romsdal ved NTNU, en økning som er i særklasse sammenliknet med andre fylker. Dette er riktignok opptak på NTNU samlet, og altså på andre linjer i tillegg til de teknisk-naturvitenskapelige. Dermed er det usikkert om dette representerer en økning for denne typen utdanning alene.

Det er problematisk å slutte fra endringer i slik atferd når det gjelder søkning og opptak, til de ulike tiltak man har utviklet og benyttet i de respektive kommuner. Foruten de gode resultater man har rapportert fra skoler og bedrifter som har kommet ut av den økte og utstrakte kontakt, og samarbeidet så langt når det gjelder læring og positive påvirkninger for læringsaktiviteten, slik det har kommet fram i denne rapporten, ville det vært interessant å vurdere hvordan en kan tenke seg et forskningsdesign som kunne vektlagt mer presist å undersøke spørsmålet om disse tiltakene konkret kan sies å ha hatt virkninger på valg av utdanning, og i ettertid, rekruttering av fagfolk til de aktuelle virksomhetene. Vi vil derfor avslutningsvis skissere i hvert fall to mulige framgangsmåter for dette.

To mulige design for å undersøke effekter av tiltaksordninger

Datatilfang og informanter i den herværende undersøkelsen er ansatte og ledere i bedrifter og videregående skoler, samt noen andre nøkkelpersoner. Om man skulle tenke seg et design for å undersøke eventuelle endringer i elevers og studenters valgførelse, så måtte naturlig nok disse være de sentrale informanter.

Survey blant avgangselever

Et konkret og første design kunne derfor være å kjøre en surveyundersøkelse blant alle avgangselever på grunn- og videregående skolenivå, der man la opp til i første omgang å kartlegge disses erfaringer med, deltakelse i og kjennskap til de ulike samarbeidsformene og tiltakene som har vært gjennomført. Videre kunne en slik survey ha kartlagt elevenes framtidsplaner med hensyn til valg av utdanning og ønsker om senere arbeid. For de som signaliserer at de ønsker seg videre på linjevalg som er rettet mot maritim eller mot møbel/design, kunne man spurt om inntrykkene fra, og erfaringene med de ulike tiltakene har spilt en positiv rolle. På bakgrunn av dette, og eventuelt kontrollert mot hele avgangskullet i Møre og Romsdal, kunne man så ha vurdert mulige positive effekter når det gjelder valgførelse. Ut over dette ville man også hatt anledning til å systematisk innhente kunnskap om de vurderinger elevene selv gjør av de ulike tiltakene, og slik sett hatt et grunnlag for revisjon av de ulike tiltakene. En slik survey trenger heller ikke være verken teknisk eller økonomisk krevende, da dette kunne vært gjort i regi av skolene, og i den grad det var mulig, også blitt gjort elektronisk. Fordelen er at informantene er samlet og tilgjengelige gjennom skoledagen.

Svakheten med et slikt design er at den ikke ville kunne si noe om endringer over tid, men dersom man planla å foreta denne typen survey over flere år, kunne også dette gi noen svar, målt mot kommuner og skoler som ikke er omfattet av denne typen samarbeid med bedrifter. Dette kunne i noen grad også gi grunnlag for å skille de mer grunnleggende strukturelle forklaringer på utdannings- og yrkesvalg knyttet til lokalt næringsliv. Det vi vet fra flere undersøkelser er at ungdom ofte finner inspirasjon og modeller for valg gjennom de erfaringer de har i lokalsamfunnet, familie, venner, osv. Dette igjen vil alltid være en mulig feilkilde når det gjelder å tolke virkninger av slike tiltak, fordi det ikke så lett lar seg gjøre å skille mellom tiltakene/samarbeidet som forklaringsfaktor, og de mer generelle påvirkninger som ligger i å vokse opp i et lokalsamfunn med slike sterke næringstradisjoner det her er snakk om.

Kartlegging av utdanningsløp og nyansatte

Et annet design som i større grad vil kunne fange opp endringer over tid, er å foreta en grundigere kartlegging av utdanningsløp for avgangselever i videregående skole – la oss si de siste fem åra, med utgangspunkt i de registerdata som er tilgjengelige gjennom ulike kil-

der, så som Samordna Opptak på universiteter og høyskoler, SSB-statistikk, Aetat og andre samfunnsvitenskapelige data. Med forbehold om hva man har og får tilgang på fra de ulike kilder, kunne man tenke seg en sporing av utvalgte studieretninger og elevgrupper over tid, for å se på endringer i valgfaterferd. En kunne ta utgangspunkt i elevgrupper fra de aktuelle videregående skolene, og spore disse, for så å foreta en surveyundersøkelse ut fra en tilpasset form av den foreslåtte surveyen mot avgangselevne nevnt i det foregående forslaget. På denne måten kunne en gruppe tidligere elever fra de siste fem åra gi bidrag til å vurdere mulige effekter av de ulike tiltak og aktiviteter. Parallelt med dette kunne man også organisere en kartlegging mot de som per i dag er ansatt i de ulike virksomhetene, og som har de aktuelle utdanninger, for å få fram hvordan disse vurderer betydningen av tiltakene.

Ut over disse mulige design, kan også kombinasjonen av en survey mot avgangselever og sporing av tidligere elevers utdanningsvalg, styrke grunnlaget for å vurdere mulige effekter av det utstrakte samarbeidet mellom skoler og bedrifter i Søre Sunnmøre.

Samarbeid mellom næringsliv og skoler på Sunnmøre

Denne evalueringen tar for seg samarbeidet mellom tre videregående skoler og bedrifter i tre kommuner i Søre Sunnmøre. Gjennom flere år har det utviklet seg ulike former for samarbeid og i noen grad formaliserte partnerskap gjennom disse aktivitetene. Denne evalueringen er basert på kvalitative intervjuer med representanter fra henholdsvis skoler og bedrifter, samt dokumentstudier av ulike skriftlige kilder.

De sentrale spørsmålene i denne undersøkelsen har vært:

- Hva var motivasjonen bak, og hvem tok initiativ til å utvikle samarbeidet mellom skoler og bedrifter? Hentet man inspirasjon noe sted fra?
- Hvilke typer tiltak ble planlagt og eventuelt igangsatt?
- Hvilke forhold er viktige for å få til samarbeidsformer som gavner både skoler og bedrifter?

